

відомих князів Русі – України, виготовляють костюми, розповідають від імені князя про велику роль та вагомий внесок у розвиток Київської Русі. Отож, гра дітей захоплює, розвиває творчість, виховує любов до рідної землі, свого краю. Результатом патріотичного виховання на уроках історії України має бути сформованість почуття патріотизму, що означає прояв особистістю любові до свого народу, поваги до українських звичаїв та традицій, відчуття своєї приналежності до України, усвідомлення спільної власної долі з долею Батьківщини.

Отже, дидактична гра – не самоціль на уроці, а засіб навчання та виховання. На нашу думку, на уроках історії важливо створювати під час ігрової діяльності ситуацію успіху, бо це єдине джерело внутрішніх сил учня, що народжує енергію для подолання труднощів і бажання вчитися за сучасних умов. Завдяки грі, учні вимогливо ставляться до себе, бачать перспективу власного зростання та усвідомлюють потребу самовдосконалення. Методично вірно організована гра вимагає від її учасників активної пізнавальної діяльності не тільки на рівні творчого пошуку, сприяє співробітництву вчителя й учнів у процесі навчання. Навчальні ігри в розумному поєднанні з іншими прийомами і засобами навчання допоможуть інтенсифікувати процес навчання історії, більш успішно вирішувати завдання з формування творчого мислення учнів, їх предметних компетенцій.

Таким чином, гра на уроках історії – це метод навчання, який розвиває в учнів творчість, розширює їхні пізнавальні можливості, виховує особистість, яка у майбутньому стане цінним надбанням для нашої держави України.

Література:

1. Барнінець О. В. Використання ігор на уроках історії у 7-8 класах / О. В. Барнінець. – Харків: Основа, 2011. – 141 с.
2. Баханов К. О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі / К. О. Баханов. – Запоріжжя, 2000. – 175 с.
3. Пометун О., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі / О. Пометун, Г. Фрейман. – К.: Генеза, 2005. – 326 с.
4. Філімонова Т. В. Дитяча гра в наукових розробках педагогів і психологів кінця XIX – початку XX ст. / Т. В. Філімонова // Педагогіка і психологія. – 2001. – № 1. – С. 139-146.

Паньків М. С.,

вчитель історії

*Тернопільського навчально-
виховного комплексу*

*«Загальноосвітня школа I-III ступенів-
економічний ліцей № 9 ім. І. Блажкевич*

ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ З «ІСТОРІЇ УКРАЇНИ»

Актуальність медіаосвіти зумовлена кількома чинниками: стрімким розвитком інформаційного середовища, вдосконаленням шляхів передачі та отримання інформації, якісними та кількісними змінами у медіа. Крім того,

важливість впровадження медіаосвіти у систему навчання і виховання громадян зростає у зв'язку з євроінтеграційними прагненнями держави, оскільки в медіаполітиці Європейського Союзу та країн-членів ЄС медіаосвіті відводиться чільне місце. Засоби масової інформації перетворилися на одну з найважливіших складників суспільного життя. За підрахунками соціологів, сучасний школяр витрачає в середньому шість годин на добу для спілкування з медіа (42 % цього часу йде на перегляд телепрограм та фільмів і лише 12 % – на читання друкованих текстів [5, с. 27]. У сучасному комунікаційному процесі значно зросла роль аудиторії, яка з пасивного приймача інформації перетворюється на її виробника. За таких умов медіаосвіта покликана виховати в школярів вміння працювати з гігантськими інформаційними потоками, аналізувати та перевіряти отриману інформацію, брати участь у її створенні та розповсюдженні.

Попри те, що освітня роль ЗМІ давно привернула увагу педагогічної громадськості, на нинішньому етапі назріла гостра необхідність знайти та застосувати такі педагогічні технології, які зможуть озброїти кожного члена суспільства вмінням протистояти тим найновішим комунікаційним та комунікативним технологіям, якими послуговуються ЗМІ. Саме освітні резерви та функції ЗМІ знаходяться в центрі уваги медіаосвіти. Однак, українська педагогічна спільнота ще не достатньо поінформована про її суть та завдання. Британський дослідник, один із найавторитетніших фахівців у галузі медіаосвіти, що тривалий час був консультантом Ради Європи та ЮНЕСКО у галузі медіаосвіти, Л. Мастерман (Len Masterman) виділив та обґрунтував сім причин актуальності медіаосвіти у сучасному світі: 1) високий рівень споживання мас-медіа та насиченість сучасних суспільств їх продуктами; 2) ідеологічна важливість медіа та їхній вплив на свідомість аудиторії; 3) швидке зростання кількості медійної інформації, посилення механізмів управління нею та її розповсюдження; 4) інтенсивність проникнення медіа в основні демократичні процеси; 5) зростання значущості візуальної комунікації та інформації в усіх галузях; 6) необхідність навчання школярів/студентів з орієнтацією на відповідність сучасним вимогам; 7) національні та міжнародні процеси приватизації інформації, що пришвидшуються [3].

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій засвідчив, що медіаосвіта здобула значне визнання у багатьох країнах світу: Австралії, Великій Британії, Канаді, ПАР, Франції. На теренах колишнього СРСР утворилася потужна медіаосвітня школа в Росії [3; 4; 5]. Хоча в Україні ідеї медіаосвіти ще не стали загальним надбанням педагогів-науковців та практиків, надбання двох українських медіаосвітніх осередків – київського (Інститут вищої освіти АПН України, керівник Г. В. Онкович) та львівського (Інститут екології масової інформації, керівник Б.В. Потятинник) – знайшли позитивну

оцінку. Для дальшого поширення медіаосвітніх ідей у формуванні нової української школи необхідне наполегливе роз'яснення суті та завдань медіаосвіти.

Для цього необхідно спочатку дати коротку характеристику ключових термінів нашого дослідження, а потім обґрунтувати потребу використання окремих елементів на уроках з історії України.

Теоретичні проблеми медіаосвіти та практика її застосування знаходяться в центрі уваги ряду закордонних та вітчизняних науковців (Д. Баака, С. Базалгетт, Д. Букінгем, Ж. Гоне, Р. Корнел, К. Тайнер, К. Уорснопа, В. Шульдермана; Р. Адамовича, Я. Засурського, А. Новикової, Р. Парцевича, А. Федорова, С. Шадика; Н. Габора, Г. Онкович, Б. Потятинника та ін.), в працях яких знайшли подальший розвиток ідеї засновника медіаосвіти – англійського вченого Л. Мастермана.

Конференція ЮНЕСКО, яка розглядала новітні підходи до використання ЗМІ в освіті, не тільки засвідчила міжнародне визнання медіаосвіти, але ще й надала медіаосвіті офіційного статусу. На зібранні було дано всестороннє тлумачення терміна «медіаосвіта», визначено її роль та вироблено рекомендації щодо її впровадження на основі набутого досвіду. ЮНЕСКО вважає медіаосвіту (*media education*) окремим напрямком освіти, пов'язаним із «усіма видами медіа (друкованими та графічними, звуковими, екранними і т. д.) та різними технологіями. Медіаосвіта дає можливість людям зрозуміти, як використовується масова комунікація в соціумі, опанувати вміння медіа в комунікації з іншими людьми; навчає їх: 1) аналізувати, критично осмислювати готові медіатексти та створювати власні; 2) визначати джерела медіатекстів, їх політичні, соціальні, комерційні та/або культурні інтереси, їх контекст; 3) інтерпретувати медіатексти та розповсюджені в ЗМІ цінності; 4) відбирати відповідні ЗМІ для створення і розповсюдження власних медіатекстів та надбання власної аудиторії; 5) як отримати можливість вільного доступу до сприйняття та продукування медіа». ЮНЕСКО рекомендує ввести медіаосвіту до національних навчальних планів усіх країн, а також до додаткової, неформальної освіти та вважати медіаосвіту складовою освіти впродовж життя. Наслідком запровадження медіаосвіти в широких масштабах має стати загальна медіаграмотність, яка забезпечить кожному вільний доступ до сприйняття медіа, навчить продукувати власні медіатексти та розміщати їх в ЗМІ. Таким чином, медіаосвіту слід розглядати як невід'ємну частину базових прав громадян усіх країн на отримання інформації та свободу самовираження. Саме тому медіаосвіту вважають інструментом підтримки демократії в усьому світі [9]. Значний вплив на формування сучасного підходу до розуміння медіаосвіти, визначення її важливості та ролі у суспільстві мала прийнята у 2005 році Європейська Хартія медіаграмотності (The European Charter for Media Literacy).

Теоретичний та практичний доробок медіаосвітян підтверджують, що медіаосвіта, залучивши до освітнього процесу найновіші досягнення аудіо-, відео- та комп'ютерної техніки, розвинула та піднесла на якісно новий щабель поняття «педагогічна технологія». Навіть побіжний аналіз визначення медіаосвіти свідчить, що медіаосвіта є системою засобів, методів організації та керування навчально-виховним процесом, а отже співпадає із визначенням педагогічної технології, запропонованої І. Зязюном. Бачимо і повну відповідність медіаосвіти і визначення педагогічної технології, запропонованого Асоціацією з педагогічних технологій США. Медіаосвіта, безумовно, є комплексним процесом, який об'єднує учасників навчально-виховного процесу, засоби та способи його організації, передбачає аналіз проблем, управління та забезпечення всіх аспектів засвоєння знань [1, с. 227-228]. Однак на протигагу традиційним освітнім технологіям, медіаосвіта бачить свою мету не в тому, щоб надати індивіду певну суму знань (які з надзвичайно швидко старіють і втрачають актуальність в умовах постіндустріального суспільства), а вчить його здобувати та оновлювати свої знання впродовж життя, користуватися новітніми технологіями, організовувати процес самоосвіти. Медіаосвіта навчає критично використовувати інформаційні ресурси, запропоновані мас-медіа; користуватися комунікаційними та комп'ютерними технологіями; виробити відповідні стратегії для підвищення власного освітнього рівня та застосовувати їх впродовж всього життя.

Медіаосвіта сповідує особистісно-орієнтований принцип навчання, що відповідає прагненням сучасної педагогіки. Медіаосвіта пропонує широкий спектр власних моделей, методів та технологій. Серед напрацьованих науковцями різних країн моделей медіаосвіти можна виділити такі: *освітньо-інформаційні, виховально-етичні, естетичні, практико-утилітарні та соціокультурні*. Кожна з них, як правило, опирається не на одну, а на цілий комплекс теорій медіаосвіти. Наприклад, в основі *освітньо-інформаційних моделей знаходяться* культурологічна, естетична, семіотична та соціокультурна теорії медіаосвіти; *етичних* – етична, релігійна, ідеологічна, екологічна та протекціоністська; *практико-утилітарних* – теорія «споживання і задоволення» та практична; *естетичних* – естетична та культурологічна теорії; *соціокультурних* – соціокультурна, культурологічна, семіотична, етична теорії медіаосвіти та теорія розвитку критичного мислення [6]. Водночас, зауважимо, що й та сама теорія може бути фундаментальною для декількох моделей медіаосвіти, як-от культурологічна – для освітньо-інформаційних, естетичних та соціокультурних моделей; естетична – для освітньо-інформаційних та естетичних; етична та семіотична – для освітньо-інформаційних та соціокультурних.

Доробок медіапедагогів містить низку освітніх медіатехнологій, кожна з яких враховує специфіку одного із засобів масової інформації. Це пресодидактика, кінодидактика, теледидактика, мультимедіадидактика (в т. ч.

Інтернет-дидактика). Вважаємо, що в комплексі вони складають одне ціле, яке можна назвати терміном «медіадидактика». Як частина медіапедагогіки, медіадидактика обґрунтовує та розкриває зміст медіаосвіти, методів та організаційних форм навчання за посередництва засобів масової інформації. На думку Г. Онкович, медіадидактика є сукупністю впорядкованих знань про принципи, зміст, методи, засоби та форми організації навчально-виховного процесу, які передбачають використання масовокомунікаційних матеріалів і забезпечують розв'язання навчально-виховних завдань за участю ЗМІ при викладанні різноманітних дисциплін [2]. Науковець пов'язує надії широкого впровадження медіаосвіти до українського освітнього простору із можливістю інтегрувати медіадидактичні принципи, технології та підходи до значної кількості традиційних навчальних дисциплін [2].

Медіаосвіта – це окремий напрямок освіти, який використовує освітні можливості всіх видів ЗМІ. Медіаосвіта є інноваційною інформаційною технологією навчання, має власні теоретичні концепції, віддає перевагу аналітичному підходу та критичному аналізу медіатекстів та передбачає практичне опанування технічними засобами масової комунікації та навичками створення власних медіатекстів. Результатом медіаосвіти є медіаграмотність. ЮНЕСКО рекомендує ввести медіаосвіту до національних навчальних планів, усіх видів формальної та неформальної освіти. Медіаосвіта пропонує широкий спектр власних моделей, методів та технологій навчання. Медіаосвітні технології (пресодидактика, кінодидактика, теледидактика, мультимедіадидактика та ін.) враховують специфіку одного із засобів масової інформації, а в комплексі складають одне ціле – медіадидактику. *Перспективність* запровадження медіаосвіти пов'язана із можливістю інтегрувати її до багатьох навчальних дисциплін, в першу чергу до історії України.

Вважаємо, що сучасна медіаосвічена людина повинна: аналізувати й критично осмислювати медіатексти; визначати джерела медіатекстів, їх політичні, соціальні чи комерційні інтереси; володіти навичками створення медіатекстів; визначати відповідні медіа для розповсюдження власних матеріалів й визначати зацікавлену в них аудиторію; мати можливість вільного доступу до медіа як для отримання, так і для розміщення медіаматеріалів (текстових, зображальних, відео тощо).

Для вирішення проблем, спричинених кризою вищої освіти в сучасному світі, педагогіка потребує впровадження інноваційних підходів. Реалізація концепції інноваційної освіти включає якісну зміну структури і змісту освітніх програм, форм і методів організації навчального процесу, системне, комплексне застосування інноваційних технологій. Щоб переконатися у здатності медіаосвіти поєднати вказані фактори, необхідно впевнитися, що вона дійсно є педагогічною (освітньою) технологією, та довести її інноваційну суть. Дослідженням та розробкою

педагогічних (освітніх) технологій займалися видатні вітчизняні педагоги (А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Шацький; І. Зязюн, А. Нісімчук, О. Падалка, В. Паламарчук, С. Сисоєва, О. Шпак та ін.). В результаті аналізу наукової літератури сьогодні нараховується понад 300 визначень «педагогічної технології» (В. Ковальчук). У науковому педагогічному дискурсі, особливо в контекстах пов'язаних з теорією учіння, паралельно із поняттям «педагогічна технологія» часто вживаються синоніми «освітня технологія», «технологія навчання», «технологія навчального процесу» та ін. Подальший розвиток техніки та комп'ютеризація значно деталізували та розвинули поняття «педагогічна технологія», піднісши його статус до системи засобів, методів організації та керування навчально-виховним процесом (І. Зязюн); комплексного процесу, який об'єднує учасників навчально-виховного процесу, засоби та способи його організації з метою аналізу проблем, управління та забезпечення всіх аспектів засвоєння знань (Асоціація з педагогічних технологій США) [1, с. 227-228].

Ефективне використання освітнього потенціалу сучасних ЗМІ, які завдяки найновішим технічно-комунікаційним досягненням освітлюють надзвичайно широкий спектр актуальних проблем і стали загальнодоступними, потребує застосування відповідних освітніх підходів. Останнім часом значно зросла зацікавленість українських вчених можливостями медіаосвіти. Впроваджуються нові відгалуження медіаосвіти, наприклад пресодидактика (засновник Г. Онкович [2]), яка використовує сучасні друковані періодичні видання у навчально-виховному процесі.

Інформаційно насичена культура вбирає в себе всю інформацію й водночас служить її джерелом, таким чином програмуючи діяльне існування людини на досягнення функціональності, компетентності та успішності у житті. В таких умовах саме інформація перетворюється не тільки на критичний ресурс суспільства, але й на наріжний камінь осучаснення освіти. Для того, щоб скористатися цим, слід розробити та застосувати спеціальні навчальні технології, які врахують потреби та здібності учнів та сформулюють вміння опрацювати інформацію, необхідність продовжувати освіту впродовж життя, таким чином забезпечивши життєве соціально-культурне програмування становлення людини [9, с. 55-59].

Визнання фундаментальної ролі інформації приводить до нового розуміння основного завдання освіти – допомогти людині опанувати інформаційні потоки. У контексті підготовки у середній школі такий підхід видається нам особливо актуальним, оскільки спонукає формувати у школярів вміння, необхідні для здійснення професійної діяльності. Помножені на індивідуальні здібності такі вміння допоможуть реалізувати інформаційні запити суспільства в цілому та кожного конкретного споживача інформаційної продукції зокрема.

Теоретичне дослідження проблеми виявило необхідність розробити модель процесу формування умінь учнів на уроках історії за допомогою медіаосвітніх засобів та відповідну технологію. Формування вмінь та навичок наукового аналізу джерел з історії України, спрямованих на забезпечення самостійного осмислення закономірностей історичного розвитку; поглиблення історичних знань учнів шляхом ознайомлення із комплексами публікацій у ЗМІ з історії України та їх інтерпретацією в наукових дослідженнях; роботу учнів із історичними джерелами, що максимально відтворюють дух часу, можна забезпечити використанням матеріалів тогочасної преси, фотосвітлин тощо. Водночас, будь-яка газета чи журнал цілком, як і окрема стаття, оголошення чи світлина, вміщені в них, є документом певного виду та структури, який передали через реальну систему комунікацій. У сучасному світі преса може розглядатися як діалектична єдність джерела інформації та поєднання традиційних способів подання матеріалу (на друкованому носії) з новітніми (цифровими) технологіями. Вона користується специфічними технологіями та способами подання матеріалу. Для успішного здійснення комунікативного процесу при взаємодії із ЗМІ, учневі необхідно знати специфіку подання інформації в ЗМІ, опанувати методику відокремлення фактів та оцінок в умовах інформаційного суспільства.

При роботі, наприклад із радянською періодикою, яка часто надає недоступну споживачеві інформацію, необхідно розуміти особливості логічних, лінгвістичних та психологічних прийомів, якими вона послуговувалася в процесі створення та подання інформації, мати сформовані уміння для роботи в умовах медіасередовища, володіти критичним мисленням.

Особливо вагомими стають медіаосвітні технології під час вивчення повсякденного життя населення УРСР у період загострення кризи радянської системи (середина 60-х – середина 80-х рр.); процесів перебудови; утвердження незалежності Української держави; Революції на граніті; Помаранчевої Революції; Революції гідності та ін. Так, використовуючи різні види джерел (у т.ч. медіапродукти), учні зможуть *описувати* повсякденне життя та визначати зміни, пов'язані з кризовими процесами у суспільстві періоду «застою»; *давати визначення* понять: «подвійна мораль», «пропаганда», «політизація та ідеологізація повсякденного життя»; *висловлювати і аргументувати* власну точку зору щодо кризи суспільної свідомості та формування подвійної моралі радянського суспільства; *давати власну оцінку* цьому періоду життя України. Саме за допомогою елементів медіаосвіти вчитель зможе провести урок – дослідження, за формою: занурення в епоху. Використовуючи роздатковий матеріал, що відображають складові радянської епохи, тематику повідомлень у журналі «Під прапором ленінізму», програму телепередач, фотографії, малюнки, карикатури, спонукають учнів до аналізу, висловлення власної оцінки тогочасної доби, пріоритетів радянської дійсності та складників повсякденного життя українця.

Завдяки застосуванню медіатехнологій учні набувають навичок критичного мислення, аналізу та синтезу нової інформації; усвідомлюють потребу порівняти її з даними інших джерел, щоб відфільтрувати факти від інтерпретації, бажане від дійсного та прочитати приховане між рядками завдяки розумінню контексту, закладеного державними, політичними замовниками. Під час роботи з іншомовними джерелами, які надають доступ до інформації «з перших рук», формуються толерантність і вміння розпізнавати та долати соціальні, гендерні, культурні, етнічні, расові чи релігійні стереотипи. У навчально-виховному процесі використовуються найновіші інформаційні та комунікаційні засоби, в т.ч. персональні комп'ютери, мережа Інтернет, веб-сайти періодичних видань та інших ЗМІ. Таким чином, в учнів формуються вкрай необхідні компетентності.

У той же час, метою медіаосвіти є захист аудиторії від маніпуляційного впливу медіа, навчання орієнтації в медійному потоці. Аудиторія в умовах надлишку інформації потребує орієнтирів, має бути навчена сприймати та аналізувати інформацію, повинна мати уявлення про механізми та наслідки впливу медіа. Учні повинні бачити різницю між загальновідомими фактами і такими, що потребують перевірки; визначати надійність джерела інформації; допустимі та недопустимі твердження; різницю між головною та другорядною інформацією; ангажованість суджень; недоведені аргументи; логічну несумісність тощо. Метою медіаосвіти є виховання людини, підготовленої до сприйняття інформації мас-медіа, здатної повноцінно зрозуміти та проаналізувати її, протистояти маніпуляційним впливам.

Під час проведення занять з історії України при застосуванні медіаосвітніх технологій використовують: ділову гру, роботу в малих групах, моделювання дійсності із залученням працівників медійної галузі (прес-конференції з телеведучими, журналістами і т.д.), обговорення, дискусія, «мозковий штурм» та ін. Скажімо, учням молодших класів розповідають про виникнення журналістики, наводять міфи про походження професії (Гермес як перший журналіст, ворони Хугин і Мугин, які забезпечували інформацією скандинавського бога Одина тощо). Розповідь супроводжує презентація PowerPoint та використання наочних та роздавальних матеріалів. Як умовний інформаційний продукт молодшим школярам пропонують такі варіанти завдань: зробити аплікацію «медіачоловічка» (деталі зі сторінок журналів чи газет виготовляють завчасно), намалювати журналіста, яким його уявляють учні тощо. Іншими завданнями можуть бути: написати повідомлення чи замітку для шкільної газети, підготувати радіо- чи відеосюжет, підготувати фоторепортаж про події у школі, провести та написати інтерв'ю із обраним учителем, учнем, політичним діячем і т.д., розробити план номера шкільної газети, випуску шкільного радіо чи шкільного телебачення. Частина завдань спрямовують на вироблення та вдосконалення особистих якостей,

необхідних журналістові: *спостережливість* (скільки сходинок між шкільними поверхами, якого кольору квітка, що розцвіла в шкільному вестибюлі, яка реклама розміщена на білборді біля школи і т.д.), *творча уява, асоціативне мислення* (з чим асоціюється жовтий колір, пачка солі, склянка води тощо) та ін. На уроках з медіаосвіти аналізують матеріали ЗМІ, визначають критерії їх якості, пропонують альтернативні джерела тієї ж самої інформації, наводять приклади медіаманіпуляцій та розглядають випадки публікації засобами масової інформації фейкових новин. Такі заняття сприяють виробленню медіанавичок та медіакомпетенцій, якими повинні володіти представники різних вікових категорій.

Отже, медіаосвітні технології є інноваційними інформаційними технологіями, одним із способів здійснення інноваційної освіти на практиці. Вони можуть використовуватися поряд із традиційними засобами освіти шляхом інтеграції до різноманітних навчальних курсів та дисциплін та значно розширюють можливості середньої школи у підготовці до безперервної освіти впродовж життя. Медіаосвітні підходи до вивчення періодичних видань, використання їх як джерела інформації та засобу комунікації, а також використання окремих статей у навчально-виховному процесі сприяють ефективному формуванню умінь учнів, поглибленню їх компетентності та допомагають адаптації до світу глобальної комунікації за умови дотримання встановлених педагогічних умов та запропонованої моделі її впровадження.

Література

1. Ковальчук В. Сучасні технології модернізації педагогічної освіти: стан і перспективи розвитку / В. Ковальчук // *Вища освіта України*. – 2004. – № 4 (14). – С. 227-231.
2. Онкович Г.В. Технології медіаосвіти // *Вища освіта України*. – 2007. – № 3. – Додаток 3 (т.5). Тем. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору: моніторинг якості освіти». – С.357-363.
3. Федоров А. В. Медиаобразование: история, теория и методика / А. В. Федоров. – Ростов : ЦВВР, 2001. – 708 с.
4. Фирсов Б. М. Пути развития средств массовой коммуникации / Б. М. Фирсов. – Л. : Наука, 1977. – 188 с.
5. Чернов А. А. Становление глобального информационного общества : проблемы и перспективы / А. А. Чернов. – М.: Изд.-торговая корпорация «Дашков и К°», 2003. – 232 с.
6. Шариков А. В. Медиаобразование: мировой и отечественный опыт. – М. : Изд-во Академии педагогических наук, 1990. – 66 с.
7. Янишин О.К. Використання реклами в друкованих ЗМІ для формування компетентності документознавців-менеджерів інформаційних систем // *Вища освіта України*. – 2004. – № 4 (14). – С. 196-199. – Додаток.
8. Янишин О.К. Пресодидактика та пресолінгводидактика крізь призму медіа освіти // *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культура. Філософія. Зб. наукових праць*. – Випуск 11 (24) – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – С. 226-228.
9. *Recommendations Addressed to the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization UNESCO. In Education for the Media and the Digital Age. Vienna : UNESCO, 1999. – P. 273-274.*